

**Dilqəm
ƏHMƏD**

Cənubi-Qərbi Qafqaz Hökuməti Parlamentinin sədri, Qars və Oltu Milli İslam Şuralarının üzvü Əsəd Hacıyev Türkiyədə soyad qanunundan sonra Əsəd Oqtay (Esat Oktay) kimi tanınıb. Azərbaycan türklərinin yaşadığı bölgələrdə mücadilə aparması, İrəvanda təhsil alması onun Azərbaycan ictimai-siyasi fikir tarixinin də görkəmli simaları sırasına daxil edib.

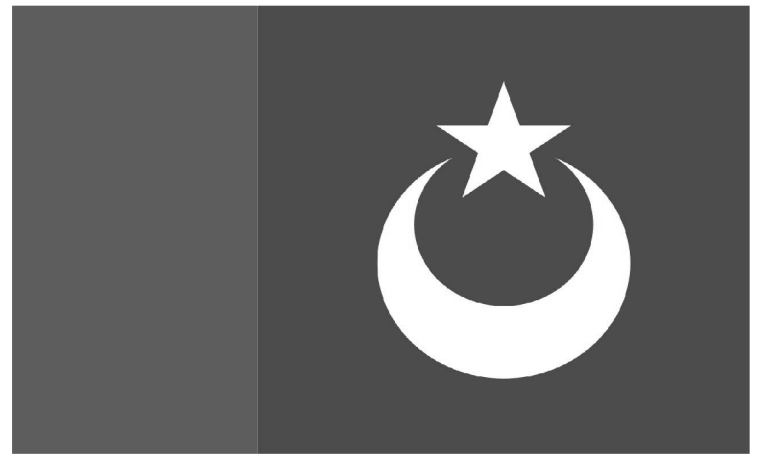
Əsəd bəyin həyatı haqqında Azərbaycanda professor Misir Mərdanovla professor Ədalət Tahirzadənin yazdıqları "1920-ci ilədək ali məktəblərdə oxumuş azərbaycanlılar" kitabının üçün-

1917-ci il rus inqilabından sonra Əsəd bəy Qarsa qayıdıb, burada həkimlik fəaliyyətinə davam edib.

Həkimlikdən siyasətə

Birinci Dünya müharibəsindən sonra rusların 93 hərbində (1877-1878) işğal etdiyi üç Osmanlı sancağının (Qars, Ərdəhan, Batum) taleyi sual altına düşdü. Ermənilərin bölgəyə sahib olmaq istəkləri, qalib dövlətlərin bu prosesi dəstəkləmələri Qars müsəlman-

han qurultayları baş tutdu. Xalid paşanın sədrliyində baş tutan İkinci Ərdəhan Qurultayında paytaxtı Qars olan Cənubi-Qərbi Qafqaz Hökuməti Müvəqqəti-Milliyəsinin yaradılması qərarı alındı. 18 yanvarda 131 nümayəndənin qatıldığı Qars Qurultayında Cənubi-Qərbi Qafqaz Hökuməti Müvəqqəti-Milliyəsi elan edildi. Müvəqqəti hökumətin rəhbəri İbrahim bəy Cahangirzadə seçildi. Hökumət 18 maddədən ibarət konstitusiya, yaşıl və qırmızı yerlik üzərində ay-ulduzlu bayrağı qəbul etdi.

Əsəd Oqtay kimdir?

İrəvanda oxudu, Qarsda parlament sədri oldu, İstiqlal medalına layiq görüldü

Dr. Esat Oktay

Cənubi Garbi Kafkas Hökuməti Parlamenti Reisi

cü cildində məlumat verilib. Təəssüf ki, bu məqalə xaric Azərbaycanda onun həyatı geniş öyrənilməyib, Türkiyədə də kifayət qədər məlumat verilməyib.

Əsəd Hacıyev 1885-ci ildə Türkiyənin Ərdəhan vilayətinin Çıldır rayonunun Zinzal kəndində doğulub. Atası Hacı Məhəmməd-həsən oğlu Abdullah, anası Hacı Aslan qızı Reyhan olub. İbtidai təhsilini Çıldırda və Tiflisdə, orta təhsilini Şimali Qafqazda Stavropol şəhərində alıb. Ardınca İrəvan liseyini birinciliklə bitirib, qızıl medala layiq görülüb. Bu uğuruna görə Əsəd bəy 1912-ci ildə Moskva Universitetinin Tibb fakültəsinə daxil olub. 1917-ci ildə bu fakültəni bitirən Əsəd bəy Alman cəbhəsinə təyin edilib. Amma o, buna etiraz edərək Qafqaz cəbhəsinə göndərilməsini istəyib. Balkan müharibəsi dövründə Əsəd bəy Qafqazda, Azərbaycanda yerli türkləri Anadoluya köməyə səsləyib, yığıldığı pulları Osmanlı Hilali-Əhmər Cəmiyyətinə (Qızıl Aypara) göndərüb.

12 üzvdən ibarət Nazirlər Şurası və xalq səsverməsi ilə 131 millət vəkildən ibarət Məclisi-Məbusan (Parlament) quruldu. Parlamentin sədri Əsəd bəy Hacıyev seçildi. 25 mart 1919-cu ildə bu Məclis Cənubi-Qərbi Qafqaz Hökuməti-Cümhuriyyəsi adını aldı. Hökumət Qarsdan başqa, Artvin, Ərdəhan, Batum, Gümrü, Sarıqamış, Naxçıvan, Ordubad və İğdırı da öz sərhədləri içərisində sayırdı. Əsəd bəy 13 aprel 1919-cu ilədək – ingilislər parlamenti dağıdana qədər sədrlikdə qaldı.

Bu hökumətin ləğvindən sonra Əsəd bəy Oltuda qurulan Oltu Şura Hökumətində yer aldı. Əsəd bəy Bakıda Hacı Zeynalabdin Tağıyevin qurduğu Cəmiyyəti-Xeyriyyənin Oltu nümayəndəsi idi. Eyni zamanda Oltu bələdiyyə təbibi kimi vəzifələrdə çalışmışdı. Bu baxımdan Oltu Şurasında yer alan Əsəd bəy bölgənin ermənilərdən təmizlənməsində mühüm rol oynadı.

Türkiyə Cümhuriyyətinin xidmətində

Əsəd Hacıyev Mustafa Kamal paşanın rəhbərliyində uğurla başa çatmış Qurtuluş savaşından sonra Qarsın bələdiyyə sədri olub. Daha sonra dövlət xəstəxanasında baş həkim kimi çalışıb. 1942-ci ildə Qarsın millət vəkili seçilib, üç dönmə bu vəzifədə

"Keçmişim və bu günüm bütün Qars əhalisinə, hətta bütün millətə məlumdur. Sinəmdəki İstiqlal medalına və bu günə qədər təbib və siyasətçi kimi əziz millətimə göstərdiyim xidmətə görə fəxr edirəm və uşaqlarıma da şəərəfli bir keçmiş bəxş etdiyimə əmin və qanəyəm... Birinci Dünya müharibəsindən sonra hər yerdə olduğu kimi mənim məmləkətimdə də cəmiyyət təşkilatsız və nizamsız bir halda və düşmənlərin hücumu və zülmü altında idi. Belə bir zamanda yetişkin bir şəxs olaraq Ağbabada Şura adında bir təşkilat qurdum. İddiada adı keçən Mazmanovla vuruşdum və xalqı ondan qorudum. Mazmanov məmləkətim Çıldıra girməyə müvəffəq olduğu vaxt mən Azərbaycana qaçdım"...

ların hərəkətə keçməsinə şərtləndirdi. Buna görə də 5 noyabr 1918-ci ildə Qars Milli İslam Şurası elan edildi. Əsəd bəy də Şurada yer aldı. Noyabrın 14-də Şura ilk qurultayını keçirdi, yerli hökumət quraraq işğalçılarla mücadilə aparmağı qərara aldı. 30 noyabrda baş tutan ikinci qurultaya 60 xalq təmsilçisi qatıldı. Qars mərkəz elan edildi, 12 nəfərlik Nümayəndələr Heyəti yaradıldı. 3-5 yanvar 1919-da birinci, 7-9 yanvarda ikinci Ərdə-

han qurultayları baş tutdu. Xalid paşanın sədrliyində baş tutan İkinci Ərdəhan Qurultayında paytaxtı Qars olan Cənubi-Qərbi Qafqaz Hökuməti Müvəqqəti-Milliyəsinin yaradılması qərarı alındı. 18 yanvarda 131 nümayəndənin qatıldığı Qars Qurultayında Cənubi-Qərbi Qafqaz Hökuməti Müvəqqəti-Milliyəsi elan edildi. Müvəqqəti hökumətin rəhbəri İbrahim bəy Cahangirzadə seçildi. Hökumət 18 maddədən ibarət konstitusiya, yaşıl və qırmızı yerlik üzərində ay-ulduzlu bayrağı qəbul etdi.

Əsəd bəy 25 iyun 1972-ci ildə Ankarada Bahçelievlərdəki

evində vəfat edib. Ömrünün sonlarında iflic olub.

Əsəd bəy Qars, Ərdəhan bölgəsində sevilən bir şəxsiyyət olub. "Vakit" qəzetinin 30 noyabr 1943-cü il tarixli sayında onun haqqında verilmiş kiçik xəbərə yazılıb: "Qars, Ərdəhan və ətrafını dolaşanlar kəndli, şəhərli, zəngin, kasıb – hər kəsin dilində hörmətlə anılan bir ad eşidəcəklər. Bu ad doktor Əsəd Oqtaydır. O, illərlə Qars vilayətində yaşamış, minlərlə xəstəyə şəfa vermiş, dərmlərinə çarə olmuşdur. Doktor Əsəd Qarsda hər gün səhər küçəyə çıxar, axşama qədər çantası əlində səmt-səmt dolaşar, harada xəstə varsa, pul almayaraq, hətta dərmanların da pulunu özü ödəyərək bir çox kasıbı müalicə edər. O, Türkiyə Böyük Millət Məclisi çox dəyərli bir üzvə sahib olmuşdur".

Əsəd bəy Qars üçün davamlı çalışıb. 1943-cü ildə Qars Xalq Evinə "Tif və ondan qorunma çarələri" mövzusunda mühazirə oxuyub. Tif və digər xəstəliklərlə müalicədə Oqtay CHP yığıncaqlarında həkim kimi mütəmadi tövsiyələrini verib.

1950-ci il seçkilərindən sonra Demokrat Partiya tərəfdarları mətbuatda onun haqqında bəzi fikirlər işlədiblər. Oqtay bununla bağlı "Ulus" qəzetinə cavab məktubu göndərərək iddiaları yalanlayıb. Bu cavabında həyatı və

və nizamsız bir halda və düşmənlərin hücumu və zülmü altında idi. Belə bir zamanda yetişkin bir şəxs olaraq Ağbabada Şura adında bir təşkilat qurdum. İddiada adı keçən Mazmanovla vuruşdum və xalqı ondan qorudum. Mazmanov məmləkətim Çıldıra girməyə müvəffəq olduğu vaxt mən Azərbaycana qaçdım. Mazmanov mənimlə birgə mücadilə aparmış yoldaşlarımdan bir qismi ilə atamı həbs edərək mənim təslim olmağımı üçün onlara aylarla müxtəlif işgəncələr verdi. Həqiqət belə ikən bunu dəyişdirib mənə öz vətənim və millətimin əleyhinə Mazmanovla iş gördüyümü göstərənərin alçaqlıqları qarşısında diksinməmək mümkün deyil".

Əsəd bəy Azərbaycan Cümhuriyyətinin sonuncu daxili işlər naziri Mustafa ağa Vəkilovlə Moskvada birgə təhsil alıb. Azərbaycanlı mühacirlərlə sıx əlaqəsi olub, tərtib olunan tədbirlərdə iştirak edib.

1950-ci il yanvarın 15-də baş tutan Azərbaycan Kültür Dərnəyinin ikinci qurultayında Əsəd Oqtay Mustafa Vəkilovla, Mirzəbala Məhəmmədzadə və Məhəmməd-sadiq Aranla birgə fəxri üzv seçiliblər.

1959-cu ildə Azərbaycan Cümhuriyyətinin elan edilməsinin 41-ci ildönümü münasibətilə Türk Ocağında baş tutan yığıncağa Əsəd bəy də qatılıb. Səbiq Qars millət vəkili Abbas Çetinin rəyasətində baş tutan bu toplantıda Mustafa Vəkilovla ilə yanaşı o da çıxış edib. Əsəd bəy çıxışında çar Rusiyası dövründə tələbə ikən türklük uğrunda apardığı mübarizədən bəhs edib. Daha sonra bu çıxışını "Mücahit" dərgisinin 23-24-cü qoşasayında (dekabr 1959) dərc etdirib.

Dr. Əsəd Oqtay Qarsın səbiq millət vəkili

Azərbaycan Cümhuriyyətinin İstiqlalının 41-ci ildönümü münasibətilə milliyətçi azərbaycanlıların Türk Ocağında tərtib etdikləri törənə mən də dəvətli idim. Azərbaycan milli mübarizəsinin əsas siyasətçisi simalarını, mühərrirlərini, mübarizəni mədəniyyət cəbhəsində aparan dəmək mənsublarını... bu tarixi gündə böyük qələbəlik və birlik halında görmək məni çox məmnun etdi, təsirləndirdi.

(ardı gələn sayımızda)